

ELMÉLETI KÍSÉRLET AZ ARCHÍVUMRÓL

Kiss Endre

andkiss@hu.inter.net

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.1.15

Absztrakt

Az archiválás eredeti eszméje bizonyosan az egyik első valóban és hamisítatlanul *posztmodern* idea. Az alapgondolat a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján született meg, *Borgestől* és *Foucaulttól* származik. Meghatározó tény, hogy e két, egymással egyébként nem harmonizáló felfogás még a személyi *számítógép diadalútja előtt* fogalmazódott meg. A PC elfogadottá tette azt is, hogy a technikai integrálhatóságnak nem szükségszerű együtt járnia a tartalmi integrálhatósággal. Az archiváció fejlődésének reflexiójakor világossá válhat, hogy a filozófia és az elméleti tudományosság eddig egyáltalán nem foglalkozott a tudással, *mint* tudással. Ily módon az archiválás a *kontingencia enciklopedizmusává* fejlődött, miközben a tizennyolcadik század nagy enciklopedizmusa lexikális felépítése ellenére is valódi tudásintegrációvá változott.

Kulcsszavak

archívum, társadalmi tőke, Borges, Foucault, Bill Gates, tudás, posztmodern, tudástársadalom

ON A TENTATIVE THEORY OF THE ARCHIVE

Endre Kiss

Abstract

The original idea of archiving came from *Borges* and *Foucault*, and is profoundly characteristic of the last third of the twentieth century. Both founding concepts had been crystalized therefore already before *the triumph of the PC*, i.e. prior to the period of the electronic network configuration. The PC legitimized the idea as well that technical integrability of knowledge must and should not necessarily go together with conceptual integrability. Archiving might become a new science of knowledge. By reflection one becomes aware of the fact that philosophy up to now has hardly dealt with knowledge as knowledge. Archiving necessarily leads further also to a new socialization of every kind of knowledge. In a strange way, it is however an *individually constructed socialization*.

Keywords

archiv, social capital, Borges, Foucault, Gates, knowledge society, post-modernism

ELMÉLETI KÍSÉRLET AZ ARCHÍVUMRÓL

Kiss Endre

A világhálón lehetséges „archiválás”, különféle, sőt a legkülönbélebb „archívumok” felépítése a neten bizonyosan nem tartoznak azok közé a hívószavak közé, amelyek különösebben hatnának a figyelmes olvasóra, jóllehet az információtechnika egyes lépéseinek állandó beharangozása nagyon is hat erre a körre.

Ebben az esetben is arról van szó, hogy olyan forradalmi változás öltött alakot, amely a kimerült és különösen intellektuális szempontból nem igazán befogadó-képes szélesebb körökben már csak nagyon nehezen követhető. Mindennek a permanens újratanulása természetes akadályokat helyez olyan tartalmak, képességek és innovációk útjába is, amelyek gyors és eredményes feldolgozása létfontosságú lehetne a modern demokrácia számára.

Ha megengedhetnénk magunknak, akár még esztétikainak is nevezhető elragadtatással is figyelhetnénk egy olyan társadalmat (s egyben egy olyan világtársadalmat), ami ilyen sebes és állandó változásban él. Nem kevésbé magával ragadó – ha egy ilyen intenció lehetséges – azoknak az újabb és újabb differenciáló és differenciálódó folyamatoknak a kavargása, amelyek az állandó technikai-mediális-informatikai innovációkból indulnak ki.

Ezeknek a valóban permanens differenciálódási folyamatoknak még nem született meg a maguk szociológiája. Ennek ellenére meg lehet érteni (ha tárgyi szempontból rögtön az is nyilvánvaló), hogy e szakadatlan változásra való *első* reakció, ami azután rendre különleges helyre is tesz a nyilvánosságban, az lesz, hogy az új lehetőség a maga nyilvánvaló kihatásával a kulturális és társadalmi tőke megosztására ismét az egyenlőtlenséget fogja növelni.

A társadalmi- és ezzel értelemszerűen az *esélyegyenlőség* ilyen felvetése (amit nem akarunk részleteiben vitatni, s ezért értékelni sem, csupán regisztrálni) bizonyosan retardálóan hat az innováció közös, kulturálisan közvetített feldolgozási folyamatára. Az igazán frusztráló azonban nem is ez az egyébként önmagában is fontos jelenség. Az elkésztő az, hogy miután valamilyen ideológiává váló okot felfedeztek az egyenlőtlenség további beágyazására, *ettől kezdve már nem történik semmi pozitív lépés az egyenlőtlenség valódi csökkentésére.*

Az archiválás eredeti eszméje bizonyosan az egyik első valóban és hamisítatlanul *poszt-modern* idea, még ha e jelző értelmezéséről természetesen több álláspont van forgalomban. Az alapgondolat a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján született meg, *Borgestől* és *Foucault-tól* származik. A szélesebb intellektuális köztudat számára ugyan e személyiségek egymás vállán álltak, segítettek is – akarva-akaratlanul – egymás ismertté válásában, magát az archiválást azonban két, egymástól eltérő filozófiai gondolatkomplexuson belül fogalmazták meg.

Borges jótékony bizonytalanságban hagyta az archiválás alapgondolatát. Egyrészt úgy interpretálta azt, mint annak megtestesülését, mennyire illegitim minden diskurzus-alapítás, azaz a tudásterületek minden lehetséges felosztása. Ezzel egyidejűen egyúttal úgy is értelmezi az archiválást, mint minden tudás eleve meglévő feloldhatatlan relativitását, mint minden

tudás-integráció lehetetlenségét, miközben – a másik oldalon – azt is kimutatja, hogy a tudás kényszerítő erővel integrálható, mégpedig azon a paradox alapzaton, hogy a nem-integrálható tudást még az informatika forradalma előtt többféle kulturális technika képes volt integrálni és *egységként felmutatni*.

Míndezekhez a jelentésváltozatokhoz társult Borgesnél még az is, hogy az idő feltartóztathatatlan változása, mint mozgás, elszakítja egymástól a tudás egyes elemeit, és ezzel lehetetlenné teszi az archiválást. Éppen az így létrejövő lehetetlenség azonban generálja is az archiválás szükségességét és szükségszerűségét.

Ebből a helyzetből meríti Michel Foucault az esetében nem teljesen ritka erőteljes leegyszerűsítéssel a differencia-gondolkodás és a politikai hatalom meghatározó szerepéről alkotott tézisért. Ez vezet a tudás érdemileg állandó, mindenoldalú és örök önkényességének koncepciójához, amire *Foucault* azután felépíti a maga elméletét az archiválásról.

Meghatározó tény, hogy e két, egymással egyébként nem harmonizáló felfogás még a személyi *számítógép diadalútja előtt* fogalmazódott meg; ez is erősíti, hogy az archiválás története igen szofisztikált és ellentmondásos történelemre tekinthet vissza.

Amíg az archiválás alapgondolata máig megőrizte a maga relativisztikus karakterét, ugyanebben a szövegösszefüggésben az elektronikus archiválás immár menthetetlenül konstruktív és termékeny vállalkozásként jelenik meg. A PC minden kétséget kizáróan lekerekítette, ha éppen nem tette egyenesen harmonikussá a kiindulópontok relativizmusát és kibékíthetetlen differencia-logikáját.

Különösen vonatkozik ez Foucault lehetséges következményeire, aki a maga koncepciója alapján a tizenkilencedik század meghatározó tudásintegráló elveinek és tudományainak elemzését figyelmen kívül hagyja (más tizenkilencedik századi és ugyancsak meghatározó jelenségek társaságában). Nem csoda, hogy ebben a felfogásban sem az eszmetörténet (a politikai eszmetörténet sem!), sem a történelemelméleti reflexió, sem a kultúra vagy a művelődés általános, hermeneutikai irányultságú tudományai nem jelennek meg. Ez azt jelenti, hogy ebbe a koncepcióba éppen azok a diszciplínák nem kerülnek be, amelyek a tudásarchiválás (és általában a történelemelmélet, de ez utóbbi most nem tartozik érdeklődési körünkbe) meghatározásában relevánsak lehetnének.

Az oly karakterisztikusan aktuális, a PC-hez kapcsolódó és mindenképpen a poszt-modern és a poszthisztorikus kor valamilyen auráját árasztó archiválás tehát a PC-ét megelőző kor terméke és kezdetektől *paradox* is volt. Ez a paradoxon valóságos oszcilláló mozgással volt azonos, amely az állandó utat jelentette *az archiválás spektakuláris elvi lehetetlensége és egyidejű technikai végrehajthatósága között*. Ez a paradoxon a benne foglalt technikai elemmel, egyik vagy másik oldalának felemelkedésével uralma alatt tartotta a diskurzust, miközben az *archiválás elveire vonatkozó egész kérdésfeltevés* a háttérbe szorult.

A mindenekelőtt a PC-ben testet öltő információtechnológiai forradalom mutatta az előre vezető utat. Az előre lóduló *konstruktív* út azonban nem szórta egészen szét a *dekonstruktív* elemek erőteljes jelenlétét. Miközben a PC igen hatékony és gazdaságos módon lehetővé tette (vagy tette volna) az archiválást, saját forradalmi természetét a nyíltan bevallott *új tetszőlegesség* ködébe burkolta.

Az összes tudás immár integrálhatóvá vált, a számítástechnika s elsősorban a PC azonban csak a „technikai” nehézségeket oldotta meg, az integrálandó tartalmak és az integrálódás folyamatának nehézségeit pedig a tetszőlegesség szférájában perpetuálta. A PC ráadásul végső soron elfogadottá tette azt is, hogy a technikai integrálhatóságnak nem szükségszerű együtt járnia a tartalmi integrálhatósággal. Ily módon az archiválás a *kontingencia enciklopedizmusává* fejlődött, miközben a tizennyolcadik század nagy enciklopedizmusa lexikális felépítése

ellenére is valódi tudásintegrációvá változott. *Sok minden mutat abba az irányba, hogy az archiválásnak a tudás tudományává, sőt, új tudományává kell válnia.*

Ha azonban ezen az úton tovább akarunk indulni, azzal a nehézséggel találkozunk, hogy nem könnyen tudunk elkerülni a tudás egy általános, komplex és korszerű értelmezésének álláspontjára. Innen már csak egy lépés annak felismerése, hogy a filozófiai, az elméleti tudományosság általában vagy akár egy lényegesen konkrétabb szaktudomány érdemileg alig foglalkozott *a tudással, mint a tudással*. Az egymást követő történelmi korszakokban mindenkor a tudás egy *konkrét válfajával* foglalkoztak, hallgatólagosan feltételezván, hogy az a konkrét tudás (különösen, ha eleve univerzálisaként értelmezték) *azonos a tudással egyáltalán*.

Sajnáljuk, hogy következő tézisünk poénszerűnek hathat és mint elegáns csattanó talán nem fogja meggyőzni az olvasót az ábrázolt összefüggés átható történelmi igazságtartalmáról. Tézisünk konkrétan az, hogy az a tény, hogy ma nem rendelkezünk hagyománnyal sem a filozófia, sem az elméleti tudományosság vagy akár egy lényegesen konkrétabb szaktudomány oldaláról a tudás egy általános elméletéről, szemünkben annak a bizonyítéka, hogy mindegyik univerzálisnak definiált forma (filozófia, elméleti tudományosság, de akár a vallás vagy akár az ideológia is) reflexió nélkül önmagát tekintette egyáltalán való tudásnak, azaz annak a tudásnak, amelyhez viszonyítva a többi „tudás” (filozófia, elméleti tudományosság, de a vallás vagy akár az ideológia is) részleges vagy partikuláris. *Hatalmas közvetett bizonyíték ez az emberi gondolkodás fejlődésére nézve – visszamenőleg.*

Az archiválás problematikája az igazság pillanatának bizonyul a tudás ki nem alakított tudományának magyarázatára. A mindenkor hallgatólagosan A tudásnak kikiáltott filozófia, ideológia, vallás, tudomány volt tehát az, ami a tudás *teoretikus* és *általános* megközelítését meglehetősen könnyedén és hatékonyan háttérbe szorította.

Nem ez az egyetlen irány azonban, amelyben az archiválás aktuális univerzális problémája hasonlóan megvilágító erejű lehet. Ilyen összefüggések például az *univerzális mediatisáció* és annak *gyakorlati használata*, illetve a mindenkori *rendszer* és annak *hozzáférhetősége* közötti ellentmondások. Az archiválás esetében ugyanis ugyancsak kézenfekvő, hogy amíg a technológia (gyakorlatilag) korlátlan hozzáférést tenne lehetővé, a paicgazdasági viszonyok a maguk logikája alapján korlátozzák ezt az elvi korlátlanságot. Tovább előre utaló ellentmondás, hogy a személy, a szerző, a szépirodalom a neten egyidőben szükségszerűen (még) személyes, de egyben (már) funkcionális attribútumok túlsúlyával jelenik meg. Ebben a szövegösszefüggésben fokozatosan egyre problematikusabbá válik, vajon meg tudja-e őrizni a szerző az új mediatisálódás hullámain a maga tradicionális aktoriális jegyeit (beleértve akár a szerzői jogok intézményét is). Ismét egy másik igen átfogó ellentmondás irányába mutat, hogy amíg a tudás archivációja létrehoz egy példa nélkül állóan kiterjedt, összefüggő emlékezetet, addig ez az emlékezeti kapacitás (reméljük, csak elviekben) maradéktalanul el is pusztítható.

Az archívum minden tudás szükségszerű *társadalmiasodásához* vezet. Különös módon azonban ez egy *individúálisan végbevitt társadalmiasodás*. Ezzel emlékeztet arra a jelenségre, ami (úgyis, mint az ú.n. „magaskultúra“ jelensége) korunkban nagy intenzitással az egyre jobban individualizálódó tömegkultúra szférájában megy végbe. Az aktuális kommunikációs eszközök, a mai életformák, nemzedéki szubkultúrák és az állandóan változó kulturális szükségletek világában működik az az állandóan új arcot öltő helyzet, amelyben minden egyén (a maga) tömegkultúráját egyénileg összeállítja, majd annak fogyasztását megvalósítja.

Igazi új teoretikus alaphelyzet ez (ha tetszik, még az „ész csele“ is): *a tömegkultúra egyénivé válik*. Az archívum is végtelen számú *egyéni*leg társadalmiasított tudás-aktust társadalmiasít. Ez a folyamat új típusú *monádikus* világot hoz létre, amelynek Leibniz-re emlékeztető univerzumában minden monász *önmagában* és *individúálisan* potenciálisan tudja felépíteni a tudás egészét. Az ily módon létre jövő társadalmiság nemcsak új, de *új módon új* kategóriája lehet a jelennek.

Ez azonban ismét nem az utolsó *utópikusnak* mutakozó dimenziója az archívum konstitúciójának. Az archívum a maga összes technikai környezetével elvezethetne ugyanis *a tudás lényegileg a hatalomtól független társadalmiasodásához is*.¹ Ezzel azonban új módon teszi fel a régi kérdést is! *Az archívum megteremti egy hatalom nélküli utópia pillanatát a tudás történelmében*. Ez a lehetőség azonban zajtalanul el is illanhat, ha a strukturáló értelemadás rögtön szociális hatalomként jelenik meg, amelynek evidensen megvannak a maga további következményei is.

Az archívum egyszerre lehet a hatalom meghaladása a tudás megszervezésében, és – dialektikusan – a hatalom reprodukciója is ugyanebben a funkcióban. Ezért az archívum egy hatalom nélkül megszervezett tudás utópiájának megvalósulásától az értelemadóan tudás-elosztó hatalom reprodukálódásának új változataig mindenfelé fejlődhet. *Ugyannak lehet potenciális megvalósítója (és megvalósulása) és ugyanakkor potenciális meghaladása*.

Az archiválás, mint utópia már szinte készen megfogalmazódhat, miközben a tudás, a tudástársadalom léte vagy nemléte, minőségi meghatározásai még nem állnak ezen a szinten. Nem volt olyan régen, amikor 2005/2006 fordulóján Bill Gates² kampányba kezdett, hogy újradefiniálja a tudás, illetve a tudástársadalom lényegét. Az információs- és tudástársadalom definíciójának évtizedes kísérletei különös keretbe állítják Gates akkor hirtelennek tűnő váratlan teoretikus buzgólkodásait. E definíciók egyik leglényegesebb specifikus vonása abban áll, hogy az új helyzetben, amelyhez ezennel a *globalizáció* attribútumát is hozzá tesszük, a *tisztán teoretikus* és a *tisztán gyakorlati* érdek és érdeklődés csak a legnagyobb nehézségek árán választhatóak el egymástól (így találja magát Gates filozófusi helyzetben, nem beszélve persze arról, hogy filozófiai fellépése jóval nagyobb érdeklődést vált ki számos jeles analitikus filozófus fellépésénél). Gates ekkor nagyon jól demonstrálja, hogy egy mélyebb filozófiai megalapozás a kezdetektől egyben gyakorlati aktus is.³

Bill Gates akkori kritikája retrospektív visszapillantásban mondja ki, hogy az „információs társadalom“, az „információs kor“ és a hasonló kifejezések elmennek az elmúlt évtizedek lényege mellett. Ekkor hirtelen megvilágosodással mondja ki, hogy az információ korlátozott valami, végső soron nem több, mint adatok, tények és gazdasági alapismeretek megformálása. Hirtelen azt is látja, hogy a tudás „mélyebb“, mint az információ. Ez olyan, mintha a *Microsoft-Man* fejest ugrana a germán metafizikába! Most mintha még az információs demokrácia eddig elért eredményei is mintha könnyűnek bizonyulnának. Miközben, mondja Gates ekkor némi optimizmussal,⁴ az információ elérése már mindenki számára lehetőséggé vált, *most ugyanennek kellene történnie a tudással is*. *Az archiválás egésze számára oly meghatározó eltérés tudás és információ között ekkor, ebben az összefüggésben nyilvánvalóvá vált*.

Ez a perszonalifikáló bemutatás nyomatékosan hívja fel a figyelmet e terület hiányzó aktoriális szerepeire és felelősségeire is. Az ezen a területen felnyíló átfogó társadalmi eseményeket ugyanis nem lenne szabad átengedni a piacgazdaságnak általában, vagy e gazdaság né-

¹ Hagyjuk most figyelmen kívül azt a történelmi-elméleti dimenziót, hogy és milyen mértékben csak a „hatalom“ járul hozzá a lényeges tudásformák konstitúciójához. Nem állunk radikális állásponton ebben a kérdésben, annak ellenére a hatalom teoretikus problémája nem megkerülhető.

² *Newsweek, Special Edition*, December 2005 February 2006. – Ld. erről S. Kiss Endre (2006) Bill Gates kiosztja a tudást. *eVilág*, 2006, január, 7–8.

³ Arról az egyébként ismert jelenségről van szó, hogy a tudás- és információs társadalom definíciója megszületése pillanatától egyes partikuláris érdekeknek kedvező, másoknak kedvezőtlen gyakorlati következményekkel járhat. Az elmélet és a gyakorlat közötti közvetítés útvonala végletesen lerövidült, ha éppen nem szűnt meg teljesen.

⁴ Átugorjunk itt a szolgáltatásokat kiegyenlítő díjak kérdését.

hány privilegizált aktorának részleteiben.⁵ Megismerés és érdek viszonyának új fejezete nyílik ugyanis ki.

A tudás és az információ fogalmainak egzakt elválasztása az archiváció fő alapfeltétele is. Éppen az archívum az az intézmény („hely” minden értelemben), ahol az információ (egy a pozitív valóság tárgyát vagy jelenségét referáló kijelentés) és a tudás (információk, illetve az előbb meghatározott kijelentések szervezett és igazolt kontinuum) közötti értelmes közvetítés történhet.

Szűkebb értelemben az archívum információkat archivál, kissé szélesebb értelemben ez azonban már nincs így. Az archiválás elvei – ha akarjuk, evidensen és a szándék esetleges különösségére való tekintet nélkül – tartalmazzák ugyanis a tudáskonstitúció és a tudáselosztás elveit. A másik oldalról elindulva az archívum a tudás, és nem az információ archiválását célozza. És jóllehet minden konkrét archiválás a tudás egy átfogóbb fogalmának csak egy konkrét megvalósítását valósíthatja meg, az archívumok megkerülhetetlen demonstrációs objektumává válnak annak, amit a tudás valójában jelent.

Az archívum kézzelfogható módon demonstrálja, hogyan indul meg a tudás egyes fajtáinak egymásba való átmenete. Ebben a médiumban a tudásfajták kölcsönös kapcsolatra lépnek egymással. Növekednek, de együtt növekednek. Vertikálisan a növekvő komplexitás irányába való növekedés tagolja őket. A létező tudások az állandó egymással való összehasonlítás terében léteznek. Az egyénnek az öt körülvevő tudás-ajánlatokkal kell szakadatlanul számot vetnie, amiért is a tudás feloldhatatlan, monádikus realizációkban, egy egyén tudásának keretei között létezik.

Legyenek azonban az akkumuláció valóságos törvényei olyanok, amilyenek, a tudás valóságos kiépítése (másképpen: a valóságos tudás kiépítése) csak akkor lehetséges, ha annak elemei önmagukban „igazak” és „teherbíróak”. Minél komplexebb és sokrétűbb módon lépnek tehát kölcsönhatásra egymással az egyes tudások, annál erősebben növekszik annak a valószínűsége, hogy ebbe a tudásakkumulációba nem kerülnek bele hamis vagy más módon inadekvát mozzanatok, amelyek kiszámíthatatlan módon tudják majd a későbbiekben befolyásolni az egész tudásakkumulációs folyamat kifizetését.

Mindehhez tartozik természetesen a *heterogén tudástartalmak transzformációjának* teljes metodológiai problémaköre. Mert bármilyen meglepően hangozzék is, az egyes tudásfajták szinergetikája jó darabig, talán egyesesen „túlnyomó” részben „*tacit*” folyamat, *nem része a tudatnak*. Ennek „gyakorlata” nagyon is sikeresen tud úgy is működni, ha „kívülről” sem metodológiai, sem elméleti szempontból nem akarják, vagy nem is tudják leírni.⁶ Ebből következik az az egyesek számára felemelő, mások számára lesújtó igazság, hogy semmiféle mediatizáció, más mediális transzformáció, semmiféle leegyszerűsítés (à la Luhmann!), semmiféle „csökkentés” nem javítja, sőt, bizonyosan csökkenti a tudásakkumuláció egyedül működő rendjét, a helyesen megalapozott tudáselemek szinergetikájának inkább (de nem teljesen) öntudatlan munkáját. Ha ennek az igazságnak a perspektívájából egy pillantást vetünk az elmúlt *teljes fél évszázad nemzetközi iskolapolitikájára*, minden okunk megvan a kétségbeesésre (vagy a szórakoztató kikapcsolódásra). Az igazi tudásért ugyanis mindig dolgozni, sőt harcolni kell, s inkább mindig többet, mint kevesebbet!

⁵ Ld. erről Kiss Endre (2004) Tudástársadalom, globalizáció, aktorok. In: *Magyarország és a 21. század kihívásai az Európai Unióban*. Komárom–VEAB, 2004. II. kötet. 312–319.

⁶ Éppen a tudásban rejlő „öntudatlan” kivételesen megragadó probléma. Ezt bizonyos értelemben meg lehet közelíteni az agyutató és más kiindulópontok (pl. hipnózis) oldaláról, anélkül, hogy ezek a megközelítések teljesebbek vagy minden szempontból relevánsak lehetnének.

A magasabb tudásakkumuláció e magasabb dimenziója új oldalról figyelmeztet arra, hogy a tudásfajták egymásba való átmenetét, a tudás transzferét, transzferabilitását elsősorban *ne* a mediatisálás/mediatizálódás valamely konkrét konstellációjának tekintsük, ez valódi ös-mediatisálódás, amely csak ráépül a valóságos médiumokra.

A „halott” és „élő”, a „rég” és „új” tudás megkülönböztetése örök időkre spórolásra edzett iskolapolitikusok és nyakig eladósodott államok kedves differenciája marad. *Éppen a tudás igazi természete teszi viszonylagossá ugyanis az igazi tudásfogalom minden viszonylagossá tételét.*

Az igazi tudás egymással kompatibilis tudás-mozzanatok korlátok nélkül lehetséges integrálása és öntudatlan addíciója. Az önmagát omnipotensként definiáló piac, ha egyáltalán, legfeljebb néhány rövid évre mondhatja meg előre, milyen tudásformák válnak fontossá. Ebből a szempontból igen tanulságosnak tartjuk Nicolae Ceausescu kétségtelenül nagyszabású programját, hiszen ő meg tudta mondani a hetvenes évek elején, milyen tudásformákat fog igényelni a román és a nemzetközi piac, hogy azután az iparosításnak ez a hulláma látványosan összeomljon, ekkor viszont már másféle tudásformák megtanítása nem volt lehetséges.

A releváns és versenyképes tudáselsajátítás klasszikus nehézségein kétségtelenül segíthetnek a szervezés vagy a hálózatosodás különböző formái is. Ha azonban ezt a pozitív differenciát közelebről megvizsgáljuk, arra a belátásra jutunk, hogy a teljesítmény esetleges növekedése csak kisebb mértékben írható a team munkájával generált pozitív megismerési képesség megugrásának, mintsem a részvevők belső munkamegosztásának, jobb differenciálásának számlájára. Ez azt jelenti, hogy nem a hálózat tud többet, mint a részvevők egyenként, sőt, így még a részvevőknek sem kell annyit tudniuk, mintha maguk oldanák meg a feladatot. A magyarázat abban áll, hogy a jól szervezett hálózat jobban szakaszolja az egész tevékenységet, jobban bontja elemeire, jobban tárja fel a rejtett hibákat, egyre apróbb elemekre bontja az egész folyamatot, és ezért kisebb tudással is nagyobb eredményeket érhet el.

A tudás problémájában nincsenek csodák. A tudást nem lehet sem leváltani, sem redukálni, sem megszerzését érdemileg megkönnyíteni. A tudás munkáját legfeljebb segíteni lehet, ahogy az Archívum és a PC is képes erre.

Megjegyzés

A gondolatmenet *tudáselméletét* elsősorban a szerző *A legutolsó utolsó esély* című munkája alapozta meg (Varga Csabával közösen, Stratégiakutató Intézet, Nagykovácsi, 2001), a tudás- és információs-társadalomról alkotott kép elemeit a Kiss Endre – Hudra Árpád: *A globális falutól a tudás társadalmáig* (eVilág Kiskönyvtár sorozat, 2006) című könyv tartalmazza. *Borges* és *Foucault* értelmezéseinek alapjai a szerző posztmodern tanulmányaiban lelhetők fel. <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/posztmodern/index.html>